

Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences

ISSN: 1306-7877 e-ISSN: 2147-5644

Haziran / June 2019, 25 : 262-277

Çetin Öner'in Romanındaki Toplumsal Hafıza Mekanları: "Dağlara Yazılıdır" Örneği

The Social Memory Spaces Of Çetin Öner's Novel: The Example Of The "Mountains Were Written"

Hamit YÜKSEL

Doktorant, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili Edebiyatı Anabilim Dalı

Ph.D. student, Erciyes University, Institute of Social Sciences, Department of Russian Language and Literature Kayseri, Turkey

nezeriko@gmail.com

orcid.org/0000-0001-9442-8873

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29228/tbd.2007.25.23263>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 31 Mayıs / May 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 23 Haziran / June 2019

Yayın Tarihi / Published: 23 Haziran / June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Cilt / Volume: 25

Sayfa / Pages: 262-277

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved. www.toplumbilimleri.com

Çetin Öner'in Romanındaki Toplumsal Hafıza Mekanları: "Dağlara Yazılıdır" Örneği

Öz: Bu çalışma Çerkes yazar Çetin Öner'in *Dağlara Yazılıdır*-1984 adlı romanının, Fransız tarihçi Pierre Nora'nın geliştirdiği *hafıza mekânı* kavramı açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Osmanlıdan günümüze Çerkes yazarlar, Çerkesleri konu edinen eserler yazmışlardır. Dolayısıyla bahse konu roman *Yakın Dönem Çerkes Edebiyatı*'nın Cumhuriyet Dönemi Türkçe yazılmış bir örneği niteliğindedir. Çalışmada *Dağlara Yazılıdır* romanı üzerinde ilişkiyel türden bir tarama yapılmış ve betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. İnceleme sonucu romanda geleneksel ritüeller ile atlar, koku, kocakarı ilaçları, mızıka, saç kesme makinası, sürgün, savaş, ölüm, din, imam, mitoloji gibi hafıza mekanları bulunmuştur. Romanda yer alan bu hafıza mekanları, Çerkeslerin anavatanlarından uzakta sürdürdükleri yaşamlarında varolma, ayakta kalma çabası içerisinde tutundukları önemli hafıza mekanlarıdır. Romanda Çerkeslerin anavatan *HeKy (Хэky)* yaşamı, Çerkeslerin Sürgünü, sürgün sonrası *Hehes (Хэхэс)* yaşamı, Rus-Kafkas Savaşları, Çerkeslerin Osmanlı'ya gelmelerinden sonra karşılaştıkları güçlükler, Seferberlik, Kurtuluş Savaşı, Ermeni Komitacılar ve Çukurova yaşamının güçlüğü bir çocuğun gözünden anlatılmaktadır. Eserin Çerkes kültürünün, geleneğe dayalı yaşam pratiklerinin, Çerkeslerin geçmişinin genç nesillere aktarılmasında ve değerler öğretiminde kullanılabileceği tarafımızdan değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Çerkesler, Kaberdey, Sürgün, Hafıza Mekanı, Çetin Öner.

The Social Memory Spaces Of Çetin Öner's Novel: The Example Of The "Mountains Were Written"

Abstract: This study aims to examine the novelist Çetin Öner's *Mountains were Written* -1984, in terms of the concept of memory space developed by French historian Pierre Nora. From the Ottoman to the present, Circassian writers have written works on the Circassians. Therefore, this novel is an example of the Circassian Literature in the Republican Period written in Turkish. In the study, a relational type survey was conducted on the novel *Mountains were Written* and analyzed with descriptive analysis method. As a result of the study, traditional rituals, horses, smell, crabs, harmonica, hair cutting machine, exile, war, death, religion, imam, mythology, such as memory spaces were found. These memory spaces in the novel are important places of memory where Circassians maintain their lives in their lives away from their homeland. In the novel, the homeland of *HeKy (Хэky)* life, the exile of the Circassians, the life of *Hehes (Хэхэс)*, the Russian-Caucasian wars, the difficulties of the Circassians after the arrival of the Ottomans, the mobilization, the War of Independence, the

Armenian Committee and the difficulties of the life of Cukurova are explained from the eyes of a child. It has been evaluated by us that the Circassian culture, tradition-based life practices, Circassians' past can be used in the transfer of young generations and teaching values.

Keywords: Literature, Circassians, Kabarda, Exile, Memory space, Çetin Öner.

GİRİŞ

Yüzellibeş yıl önce tehcir, soykırım ve sürgüne tabi tutularak Heky (Хэку¹)lerinden zorla çıkarılan Çerkeslerin, Hehes (Хэхэс)²te sürdürdükleri varolma, hayatta kalma, süreğenliğini sağlama çabalarının bir parçası olarak Çerkesce önemli bir enstrümandır. Çerkeslerin kendi miras dillerinde (*heritage language*) yani Çerkesce edebiyat ürünleri yazma imkanları olmasa da kalplerinde taşıdıkları *Adıgelik*³ ve *Adıge olma*⁴ sevdası onları bildikleri dillerde de olsa Adıge tarihi, sürgün, soykırım ve Adıge toplumsal yaşam biçimleri üzerine yazmaya itmiştir. Bu bağlamda Gogul Çetin Öner Genç Türkiye Cumhuriyeti yazarlarından olması yanında Yakın Dönem Çerkes Edebiyatı'nda ilk örneklerinden sayılabilir. Çetin Öner'in kaleme aldığı "Dağlara Yazılıdır-1984" adlı romanı, aslında bir sözlü tarih anlatısının köy yaşamı özelinde hehes olmanın verdiği duyguyla bir çocuğun gözünde ele alınmasından ibarettir.

Çalışmamızda Çetin Öner'in Dağlara Yazılıdır eserinin seçilmesinin sebebi; Çetin Öner'in Kafkasyalı bir belleğinin olması ve bahse konu romanında bunu hem bireysel hemde toplumsal bellek olarak kullanmasıdır. Çetin Öner'in romanındaki anlatısında içerisinden geldiği Çerkes gelenek ve hehes yaşam biçimini içselleştirdiğini görmekteyiz. Böylelikle edebiyat yoluyla toplumsal belleğin oluşumu ile güçlenmesine katkı sağladığıda söylenebilir.

1. ÇETİN ÖNER'İN HAYATI VE ESERLERİ

Yazar, oyuncu, yönetmen ve yapımcı Çetin Öner; 1943'te Sarız/Kayseri'de *Kaberdey*⁵ bir ailede doğdu. Çocukluğu Binboğa yakınlarında Cukurova'da geçti. Üniversite eğitimini Ankara'da tamamladı.1963'te profesyonel olarak tiyatroya başladı ve 40'tan fazla oyunda görev aldı.Tiyatro oyunculuğunun yanısıra tiyatro eserleri de yazdı.14 ayrı STK yada dernekte görev aldı, yöneticilik yaptı. Gazetecilik, TRT'de prodüktörlük, dizi ve belgesel

¹ Хэку: Çerkesya. Çerkeslerin anavatanı.

² Хэхэс: Çerkesya dışında yaşayan Çerkesler.Иногородний;пришелец: bölgenin yerlisi olmayan yeni gelen.

³ Adıgelik:Çerkeslik. Adıge: Çerkesler kendilerini "Adıge" olarak adlandırlar.

⁴ Adıge olma:Çerkes olma.

⁵ Oniki Çerkes boyundan biri.

yapımcılığı ile bir çok dizide de oyunculuk yaptı. Bir çok dergi ve gazetede sanat yazıları kaleme aldı. Şiir, çocuk kitapları roman ve araştırma kitapları yayınladı. Sanatla içiçe bir ömür geçiren Çetin Öner 2016 yılında İstanbul'da hayata gözlerini yumdu. Yüreğindeki Çerkes çocuğu ömrünce taşıyan Ğogul Çetin Öner hep çocukları yazmıştır. Çocuklara seslenmiştir. Çocukların dünyasında gezinmiştir eserlerinde.

Bu sebeple Çetin Öner'in eserleri olarak; biri şiir, üçüde masal kitabı olmak üzere onbir çocuk kitabı ve bir romanı ile bir de inceleme kitabı bulunmaktadır. Çocuk kitapları; Gülibik-1975, Mavi Kuşu Gören Var mı-1977, Binboğadan Gelen Çocuk-1979, Portakal-1991, Kargalar Kara Değildi-1991, Kömürcü Çocuk-1995, Çevre ve Çocuk-2001ve Piyango-2008'dur. Şiir kitabı olan Dünyanın Bütün Kedileri-2005'te basılmıştır. Masal kitapları ise Denizin İki Yakasından Masallar-Kara Kar-2005, Keloğlan-2005 ve Kalem-2005'dir. Bunlardan başka Dağlara Yazılıdır-1984 romanı ile Şu Bizim Çerkesler-2000'de araştırma/inceleme eseri olarak bulunmaktadır.

Çetin Öner ilk öyküsü "Keklik"i 1972'de kaleme aldı. İlk kitabı "Gülibik 1978'de Almancaya çevrilerek beş kez Almanya'da basıldı. Bununla da kalınmayarak Türk-Alman ortak yapımı olarak filme alındı. "Gülibik", 1984 yılında ulusal ve uluslararası bir çok ödül kazandı. Bu ödülleri arasında CIFEJ (Berlin), 2000 Film Arasında En İyi 10 Çocuk Filmi (ABD), En İyi Çocuk Filmi (Yugoslavya, İspanya), En İyi Çeviri (İtalya) sayılabilir. Dağlara Yazılıdır romanı ise 1995 İsveç Hümanist Enternasyonal Ödülü'nü aldı. Çetin Öner ayrıca En İyi Yardımcı Oyuncu dalında Altın Portakal ödülünüde 2003 yılında kazandı.

2. TOPLUMSAL HAFIZA VE EDEBİYAT: TEORİK YAKLAŞIM

İnsanın dünyadaki macerasını betimleyerek edebiyat ortaya koyar (Kavcar, 1999: 2). Dahası edebiyat basitçe var olduğundan toplumsal faydası vardır. Estetik ve amprik yapıların ilişkilerindeki sınırları korur. Bizlerin bu gerçeklikle aramızda bir mesafe bırakmamızı, onu kiritik etme ve gerektiğinde değıştirme imkanına ulaştırır (Jusdanis, 2010: 96).

Bir edebiyat türü olan romanda modern zamanların hafızasıdır ve hayattan aldığı, kendi mantığıyla kurar ve kurgular, bir yapı oluşturur. Roman hayatı anlatmaz, onu yeniden yorumlar. Bütün romanlar tarihin bir parçası oldukları halde, kahramanlarını içinde doğdukları topraktan çıkarırlar (Plisnier, 2003: 103). Diğer taraftan roman, ayağı yerde, nesnel bir şekilde insan hayatını günlük yaşamla içiçe bir şekilde ele alma çabasında olan tarih gibi bir yazı türüdür (Foster 2001: 21).

Toplumsal hafıza, bireylerin kendilerinin deneyimlemedikleri ancak kültürel yapıntılardan öğrendikleri geçmiş bilgisinden oluşur. Bu oluşum içerisinde bireysel hafıza

hem sosyal olarak dolayımınır hemde kültürel formların meydana getirdiği sosyal dolayımılama üzerinden inşa edilir (Schudson, 1997: 348). Dahası toplumsal hafıza, aynı anda yaşanan geçmiş üzerinden birey tarafından inşa edilmez, Çünkü ortada sadece geçmişe ait bilginin ortaklığı vardır. Dolayısıyla geçmiş bilgisi paylaşımı arttıkça toplumsal belleğin gücü artar (Atik ve Erdoğan, 2014: 3).

Aidiyet bilinci toplumsal bellek tarafından oluşturulur. Dahası ortak tarih ve kültürel değerlerin nesilden nesile taşınmasında yine toplumsal bellek söz konusudur. Fransız tarihçi Pierre Nora bu durumu hafıza mekanı kavramıyla tespit eder. Nora'ya göre; İnsanların iradesiyle ya da zamanın işleyişiyle herhangi bir topluluğun ortak hafıza malına ait simgesel öge haline getirdiği maddi ya da fikri düzendeki her anlamlı birim hafıza mekanıdır (Nora, 2006: 171). Bu hafıza mekanlarının tarih yazımsal, etnografik, psikolojik ve siyasi boyutu vardır (Nora, 2006: 10). Biz bu çalışmamızda romanda geçen toplumsal hafıza mekanlarının etnografik ve psikolojik boyutları üzerinde duracağız. Hafıza mekanları hatırladığımız şeyler değil, hafızanın mayalandığı-vatan gibi yerlerdir. Diğer yandan geleneğin bizzat kendisi değil onun laboratuvarıdır (Nora, 2006: 12,17,18). Dolayısıyla Çetin Öner romanında, çocukluğundaki Çerkes köyü yaşam pratiklerine/geleneklerine yer vermiştir. Anlatısında Kafkasya'yı da toplumsal hafıza mekanı olarak nitelmiştir.

3. ROMANDA GEÇEN HAFIZA MEKANLARI

Çerkeslerin Osmanlıya sürülerek yerleşmelerinde Çerkesya'daki hafızayı yeniden inşa vardır. Öyleki; iskan yerleri olarak Kafkasya'yı hatırlatacak coğrafik özelliklerin varolduğu yerleri bulmaya özen göstermişlerdir. Dağlara Yazılıdır romanı betimsel analiz yöntemiyle, ilişkişel türden bir tarama ile incelendiğinde bir çok hafıza mekanına rastlanmasına rağmen biz 13 başlık altında toplamayı uygun bulduk. Ayrıca Yazarın anlatısındaki akıcılığı bozmamak için hafıza mekanlarının geçtiği bölümleri alıntılarken cömert davranmak zorunda kalınmıştır. Romanda geçen hafıza mekanları olarak; geleneksel ritüeller; büyüğe saygı, kız kaçırma, kaşen, misafir ağırlama, atlar, koku, koca karı ilaçları, mızık, saç kesme makinası, sürgün, savaş, ölüm, din, imam, mitoloji ve kadın ile sünnet, gibi hafıza mekanları bulunmuştur.

3.1. Geleneksel ritüeller; büyüğe saygı, kız kaçırma, kaşen, misafir ağırlama

Kız kaçırma, halen Çerkeslerde varolan bir gelenektir ve kızın ailesi sevdiği kızı rızasıyla vermek istemezse, bazen kız isteyerek, bazende cebren kaçırılır. Daha çok kaşen olanlar birbirlerine kaçarlar. Kaşenlik bir tür kız ile erkeğin hayat yoldaşı olma gayesiyle

habze(хабзе⁶) kapsamında belirli kurallar içerisinde iletişimde bulunmasıdır. Yazar Ninesinin kaçma hikayesi ile bunu örneklemektedir.

"Kaçıracaktı beni. Sözleşmiştik (Öner: 27). Damış kaşerini gecenin karanlığında siyah atına bindirip kaçırmış (Öner: 28).

Çerkeslerde misafir ve ona karşı yürütülen ritüeller pratik yaşamda önemli yer tutar. Romanda yazarın (Nefo'nun) Ninesi tarafından misafiri çağırarak için yollanmasına yer verilir. Çünkü misafir Tanrı konuğudur. Çerkeslerde sofrada adabının önemli bir yeri vardır ve büyüklerin kontrolindedir

"Kimin evine indi peki?" "Şureylerin." "Niye bize çağırmadın Tanrı konuğunu?" ... "Koş hadi, doğru bize getir onu." Böyleydi ninem. ... "Bize buyurmazmısınız? Dedim (Öner:75). Annem akşama *Baste* ile *Şıps*⁷ pişirdi ... Demirci idi misafir -adının Nasran olduğunu söylemişti. Babam: "Evimize onur verdiniz Nasran Usta," dedi. "Asıl biz onurlandık," diye karşılık verdi adam (Öner: 77).

Sofraya bir misafir oturacağı zaman belirli ritüeller vardır. Aynı şekilde bu ritüelle ev sahibeside gelin ve yetişkin kızlarda katılırlar.

Herkes ayağa kalkıp karşıladı onu. Damış doğrulup yer verdi (Öner: 93). Birer ikişer oturduk sofraya. Başkonuk Damış Dede olduğundan onu bekledik başlaması için. Ablam ayakta bekliyordu. Ninem su eksildikçe su, hudır eksildikçe hudır istedi ondan(Öner:94). Gelenekti bu; bir yaşlı konuşurken ne söze girilir, ne soru yöneltilir, ne odadan çıkılır, ne konuşulurdu (Öner: 91).

3.2. Atlar

Romanda atlar gerçek ve mitolojik yönüyle ele alınmaktadır. Atlara ayrıca kutsallık atfedilerek Çerkeslere neden atlı(Şuu) dendiğini ve Şuw'un Çerkeslere at sağlaması açıklanmakta.

Biz kutsal attan türedik. Çerkeslerin kutsal atı Şı önderimiz. ... (Öner: 35). Günlerden bir gün, süt beyazı bir atın üstünde çıktı geldi adam. Atını okşadılar, çizmelerini sevdiler, sırtını sıvazladılar, yeryüzünün tüm iyiliklerini dilediler ona. Ve ona o günden sonra *Şuw* dediler"(Öner: 36). "Yurduna dönen Şuw, dağlılara yaban atları yakalamasını belletti. (Öner: 38). "Haftalarca sonra her dağlının ardında üç-beş at, yurtlarına döndüler. Kutsal At Şı'nın onuruna şölenler düzenlediler, yediler, içtiler, eğlendiler. Yeni doğan çocuklara atlarının

⁶ Habze (хабзе): Çerkes yaşam ve davranış kodlarını içeren gelenek ve görenekler.

⁷ Baste : bulgurun pilav halinden önce yoğularak pelte haline getirilmesi. Şıps, haşlanmış tavuğa özel hazırlanan sos.

adını verdiler. "Masallara bile sığmayan Kafdağı'nı aştılar o atlarla. Atla bir oldular, atlaştılar. ... (Öner: 39).

Çerkesler çocuklarını küçük yaşta atla tanıştırdılar. Ata binmeyi öğretirlerdi. Çocuğun atla duygusal bağ kurmasını sağlayan ritüeller uygulanırdı. Romanda Nefo'nun ilk ata binme deneyimi Çerkeslerin atla olan yakınlığı ile ona yüklediği anlamla birlikte ele alınmakta.

Nefo ata ilk bindirildiğinde at onu yere attı. Damış Dede'si: "Attan düşen çocuk hemen ata bindirilmezse asla birdaha ata binemez. At korktuğunu anlarsa birdaha üstünde tutmaz. Atın üzerinde duramayan bir Kabartey'de bir halta yaramaz. Üzerine yapış, kulağına güzel şeyler söyle. Çünkü atlar Çerkesce konuşur (Öner: 24). Biz Kabartey'lere bir yamçı bir kamçı yeter. Süslenmek atlarımıza ve kadınlarımıza yakışır, bize gerekmez" der Nefo'nun babası. (Öner: 26).

Çerkesler için tarihsel anlamda ve geleneksel yapıda "At çalmak" bir yiğitlik ve başarı ögesi olarak sayılagelmiştir. Bu anlayışın. Osmanlıda ve akabindeki Cumhuriyet yaşamının ilk çeyreğine kadar sürdüğüne ilişkin anlatılara sözlü tarih çalışmalarında rastlanmaktadır. Çetin Öner romanında bu konuyu Damış Dede karakteriyle ele almıştır. Damış Dede'de at ve ona olan sevgi tutkunun ötesinde yaşam biçimidir. O atlarla özdeşleşmiş olup her fırsatta atlara sahip olmaktadır. Öyleki yaşamıda atlar için ve yine onlarla birlikte son bulacaktır.

Damış Dede bu atı ovada konaklayan Çar'ın askeri Ruslardan çalmıştı (Öner: 29). "Ben at hırsız değilim. Ben atı seviyorum; sevdalıyım ata ben. Güzel bir at, güzel bir kadın gibi onu en iyi sevmesini bilen helal hakkıdır der Afganlar. Ama bizler atı sevmeyiz; atız biz, atın kendisiyiz. ... Darı tohumu üstüne yemin ederim ki atsız yaşayamam ben." "Ama Damış Dede, helal hakkımdır diye onun bunun atını çalmak doğru mu? ... Kürdü, Avşarı, Türkmeni bir avuç arpayı çok görmüşler o güzelim atlara. Koyvermişler dağlara. "Adımızı at hırsızına çıkardı tek başına. "İki taşın arasında dağlayıveriyor sağrısını atların. Benim mührüm var üstlerinde, diye tutturuyor. Jandarmaya karşı cıkıyor." "Atlar da koyun gibi ardı sıra geliyorlar onun. (Öner: 105-106).

Nefo'nun baba sevgisi atla özdeşleşmiş halde. Babasının atına binebilmek çevresindeki rol model büyükleri gibi olma imkanı da sunmaktadır. Dahası hem yazarın olmak istediği tay aslında babasının alını akıtmalı atı olmaktadır. Nefo'ya Kutsal At Şı onun Çerkes kimliğini nasıl inşa edeceğini, geleceğini nasıl şekillendireceğini belirtmekte. Çerkesler için At düşmanın dahi olsa değerlidir anlamlıdır. Savaş meydanında sahipsiz bırakılmaz.

Babası atını çok sever ama Nefo'yu sevdiğini söylemezdi. (Öner: 26). Babası tarladan dönüp ona atını suvarmaya götürmesi için vermesi, ... yol boyu kadın ve kızların gelenek gereği durup geçmelerini beklemeleri. Çeşmenin başındakiler açılıp yer verecekler. Bir Çerkes Atlısı gibi atında dikleşecek bir Haje Dade, bir Damış, bir Muharbey, bir Dudu'yum bende (Öner: 34). "Şu saçlarının güzelliğine bak oğlumun. Bir tay yelesi sanki. Sen benim yiğit oğlumsun Kızıl yelesi tayımsın benim. Kabartay bir taysın." (Öner: 39). Ben tayım ve kişnemek istiyorum dedim. Nenem: "taylar gece kişnemez. Çünkü Çarın askerlerine binicisinin yerini belli eder. (Önder: 43). Rüyamda Kutsal At Şı'yı görürdüm, bana şöyle derdi: gümüş renkli yelesi ile gözlerini bana dikmiş konuşurdu: "Sen bir taysın. Bir Kabartay'sın sen. Büyüyünce kızıl/doru bir at olacaksın. Hiçbir at geçemeyecek seni. Kartal gibi uçacak, fırtına gibi eseceksin. Nal seslerin yankılanacak dağlarda. Türküler yakılacak üstüne. Sen bir taysın. Bir Kabartaysın." (Öner: 44). Kaçıyor Fransız, atını, silahını bırakıp. Bizimkiler alışkın (Öner:96). Hemen yakalıyorlar atları. Her birinin yedeğinde üç beş at, çıkıp geliyorlar savaş alanından. Bağlıyorlar atları birbirlerine. Kimseye vermiyorlar (Öner: 97).

3.3. Koku

Koku, Nefo'nun gözleri görmeyen Ninesinin en önemli meziyetidir. Zira herşeyi sesi ve kokusuyla tanımakta. Koku alma özelliği, ninesi için çok önemlidir. Zira onu kaşenin kaçırabilmesini sağlamıştır. Ninesinin koku alma hassasiyeti Nefo'ya da geçmiştir. Anlatısında Nenesinin, köyün, dağların, Bılız'ın, köydeki diğer insanların durumları ile fiziksel görünüşlerinin yanında onları betimlerken bir diğer unsur olarak kokularını da eklemektedir.

"Dedenden geçti bu huy bana," derdi (Öner: 27). Çünkü Damış kaşenini gecenin karanlığında bir sürü uyuyan kızın arasından kokusundan tanıyarak seçmiş ve siyah atına bindirip kaçırmış, Ardından "haydi bakalım Besleney'ler yetişinde alın bakalım kızınızı elimden diye bağırmıştır (Öner: 28). Nenesi yörede(türküye) başlardı, zira onu kokusundan tanımişti onca kızın arasından dedesi (Öner: 29). Nenesinin sandığı, onun elma, dut Kurusu, üzüm, sabun kokan hazinesiydi (Öner: 45).

Ninesinin gözleri görmesede gönül gözü açıktır ve onunla görebilmekte, hissedebilmektedir de.

"Görüyorsun nine, görüyorsun sen!". "Ne sandın ya... Görüyorum elbette. Görmek için göz gerekmez bana. Burnumla görüyorum, ellerimle, parmaklarımla, kulaklarımla... Yalanı dolanı, yanlış çirkini de görür yüreğim benim. Bunları görmek içinse göz gerekmez... Bir de sevdiklerimi görürüm ben. Dokunarak, koklayarak, öperek... İşte böyle." "Kına gibi kokuyor saçların... Çillerin kekik gibi kokuyor. Tenin yeni doğmuş bir tay gibi. Gözlerin, o kömür karası gözlerin taze mısır ekmeği gibi kokuyor." Ninem kesilmiş süt gibi, taze peynir, kurutulmuş et gibi kokuyor. Elleri elma kokuyor, göğsü yeşil sabun. Soluğu nane kokuyor

(Öner: 108). Nine," diyor. "Kocaman bir kurt gördüm yolda gelirken." Ninem dik dik bakıyor yüzüne. "Sus!" diyor. "Yalan kokuyorsun." (Öner: 108).

Koku, aynı zamanda Bılız'dan başlayarak Nefo'nun köyündeki insanların, ev ve odaların psiko-sosyal tanımlayıcı özelliğidir.

Bılız yoksulluk, Bılız taze kesilmiş ot, Bılız katran kokardı(Öner:17). Bılız. yoksulluk, çavdar ekmeği, bulgur kokardı. Tütün kokardı oğurtusu, sesi korku kokardı (Öner: 50)." Dode'nin evi mısır ve süt kokar (Öner: 35). Dode'nin soluğu sarımsak kokuyordu (Öner: 36). "Tüm ova mısır ekmeği kokusuna durdu (Öner: 52). Oda tütün, sahtiyan ve çay kokuyordu (Öner: 127).

3.4. Koca karı ilaçları

Tabiattan toplanan faydalı bitki, kök ve otlar tüm toplumların doğal tedavi imkanve araçlarından biridir. Çerkeslerde de kocakarı ilaçları ile kimi rahatsızlıkların tedavi yöntemleri vardır. Çerkes ninelerin tedavi etme şekilleri ve yetenekleri nesilden nesile aktarılan asırlardır süregelen alternatif tıp sayılabilecek önemli tedavi yaklaşımlarını da içermektedir.

Boğazım şişmişti. Başım ağrıyordu. Wownane, şap, karabiber, karanfili, bir topak şekerle karıştırıp dibekte dövdü. Kağıttan bir külaha doldurup boğazıma üfledi. Sonra önüne diz çöküp oturttu beni. Elinde bir parça iple bir kömür parçası vardı. İpi başımın çevresine sarıp ölçtü. İkiye katlayıp yeniden ölçtü. İpin şakağıma gelen ucunu, kömürle çizdi. İpi inceleyip, "Kafatasın oynamış yerinden. Şimdi düzeltirim," dedi. Kafamın üstüne küçük bir yastık yerleştirdi. "Dik dur," dedi, durdum. Kafamın büyüklüğünde (Öner: 35). Kocaman kara bir taş getirdi Dode. Yastığın üstüne yerleştirdi. Wownane taşı sağa sola çevirerek başımın üstünde oynattı. Dode, bir tas sabunlu su getirdi. Wownane, elini bu sabunlu suyla ıslatarak, uzun süre alnımı, şakaklarımı boynumu ovdu. Dualar okuyor. Wownane, "senin bileğin de incinmiş oğlum. Dode! Dodeee! Şu tayının ayağına bir baksana kızım. Kuru üzüm ez, ısıt, ayağına sar!" (Öner: 36).

3.5. Mızık

Toplumlar için müzik ve müzik enstrümanları, onların psiko-sosyal ilişkilerinde ve kültürel yaşamlarında önemli yer tutan kolektif hafıza araçlarıdır. Günümüzde dünyanın hemen her yerinde yaşan Çerkeslerin kullandığı kolektif bellek taşıyan enstrümanlardan biri de mızıkadır. Mızık Çerkeslerin müzik aleti olduğu kadar, insanların duygu, düşünce ve hezeyanlarına tercüman olan atın kuyruk telinden bile yapabildikleri yaşamlarını kuşatan dünyayı renklendiren bir çok çeşidi olan bir müzik aracıdır. Dilin aktarımının yazılı halde

mümkün olmadığı dönemlerde ğıbz⁸, yored⁹ ve mızıka üçlüsü dilin kullanımı ve genç nesillere taşınmasında önemli bir araç olması yanın da hehes Çerkeslerin en önemli hafıza mekanlarından biri de olmuştur. Her Çerkes gencinin, özellikle kızların mızıka çalması yada mızıka eşliğinde düğünde ortaya çıkararak oynayabilmek aynı zamanda o gencin ulaşmak isteyebileceği en belirgin yeteneği olduğu kadar kendini gösterme imkanıdır.

Anlattığı anıların vesikalarıyla doluydu: gümüş saatler, takılar, sırmalı giysiler, işlemeli yazmalar, altından gümüşten avadanlıklar, şeker, çay kutuları ve bir mızıka (Öner: 45). "Düğününde çalacağım, söz!" der atlatırdı. Bir gün o kadar yalvardım ki, dayanamadı. "Kapa," dedi, "şu kapıyı. Sürgüle arkasını." Mızıkayı kabından özenle çıkarıp kucağına aldı. Öyle kaldı bir süre. Bir kediyi okşar gibi okşadı tuşlarını. Birden calmaya başladı. Daldı gitti gözleri uzaklara. Parmakları kanatlanmıştı sanki. Kambur beli doğruldu, başı dikleşti, soluğu sıklaştı. Dalga dalga yayıldı mızıka sesi köye. Yaşlısı, genci, cocuğu pencereye üşüştüler. Başladığı gibi birden kesiverdi çalısını. Mızıkayı yine özenle kabına yerleştirip, "Yürü!" dedi. "Yürü bacaksız arsız. Ahlat değil miydi istediğin senin? Rezil ettin beni ele güne bu yaştan sonra. Gelinlik kızlar gibi mızıka çaldırdın" (Öner: 46). Mızıka sesine durdu tüm Binboğa etekleri (Öner: 52).

3.6. Saç kesme makinası

Anadolu insanının saç kesimi çocukluğundan başlayarak okulla tanışmasıyla sürüp giden, büyük önem kazanan bir hafıza mekanlarından biridir. Yazar romanında köydeki saç kesme makinasının Nefo, Mamu, Mami ve Naho'nun görünüşlerini değiştirmesinin yanında onun köye getirilişiyle bir milada dönüştüğünü de belirtmektedir.

Aygıtın tıkrıtları kesildiğinde cız etti yüreğim. Birden elimi başıma götürüp yokladım. Kırpılmış saçlar avucuma battı. Hatış; kırpılmış bir keçiye benzedin, dedi gülerek. Oysa içim kan ağlıyordu (Öner: 59). "Day!" dedim. "Daaay! Yelelerim, yelelerim Day ninem..." (Öner: 61). Adı "Hatış Usta"ya çıktı. Ustalığını kanıtlayan şey, saç kesme aygıtını söküp temizleyip yeniden çalışır duruma getirebilmesinden kaynaklanıyordu. "Ah canım, halis Solingen bu! German malı!" Köye giren ilk makineydi aygıt. "Hatış'ın makinesinin geldiği yıldı..." ya da "Makinenin gelmesinden üç yıl sonraki kıtlık, kuraklık..." gibi tümcelerle tarih düşülürdü bir olaya (Öner: 56).

3.7. Sürgün

Sürgün kelime anlamıyla bir yerde yaşayan birey yada topluluğun işledikleri bir fiil sonrası o fiile karşılık ceza babında başka bir yere gönderilmeleridir. Ancak Çerkesler için sürgün bu anlamda gerçekleşmemiştir. Çerkeslerin 1864'te Çerkesya'dan sürgün edilmeleri; yıllar süren savaş sonrası yapılan soykırım akabinde sağ kalanlarında zorla yerlerinden

⁸ Ağıt

⁹ Şarkı, türkü.

çıkarılarak, uygun olmayan koşullarda Osmanlıya sürülmelerini içermektedir. Yazar, romanında Çerkeslerin Kafkasya/ Çerkesya'dan sürgün edilmelerini Ninesinden, sürgün sonrası Osmanlı'ya Binboğa'lara iskan edilmelerini ise Bılız'ın dilinden anlatır.

"Kafkasya'dan Osmanlı yurduna kadar kurutulmuş et yiyerek gelebildik biz. Eti olmayanlar açlıktan telef olup gittiler,"(Öner: 48). "Bir gün... Belki yüz yıl, belki bin yıl önce bir gün çıkıp geldiler Binboğalar'a. Birden geldiler. Çevrelerine toplaşıp bakiştık onlara. Arabalarına asıldık, ellerine dokunduk, çizmelerini okşadık(Öner: 51). "Oğul vermiş arı sürüsü gibi daldılar eteklerine dağın.(Öner: 52). Mısıra kestiler tüm tarlaları, yemyeşil mısıra. Nohuta, mercimeğe, arpaya kestiler Dört nal koşan atların toynak seslerine durdu. Silah seslerine, kurşun seslerine durdu. Abazalar bu yana, sizinkiler bu yana, Çecenler öte yana sürdüler atlarını..."(Öner: 52). Çarın askerleri kim? diye soruyorum. "Düşmanlarımız. Bizi evlerimizden, yurdumuzdan, Çerkesya'dan kovanlar"(Önder: 43).

3.8. Savaş

Tüm toplumlardan farklı olarak Çerkeslerin tarihsel kaderinde savaş hep yer almıştır. Romanda Kafkasya/Çerkesya'da yaşanan anıları ile sürgünle sonuçlanan Rus -Kafkas Savaşlarını Ninesinin anlatılarından dile getirmekte. Savaş Çerkesleri Osmanlı'da da peşlerini bırakmamıştır. Bılız'ın anlatılarında Osmanlı'ya geldikten sonra, Seferberlik, 1. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve iç isyanlar izleğinde yaşananları ele almaktadır.

"Ne eşkiya taktılar, ne kıtlık, ne savaş... Düğüne gider gibi dövüşe gittiler. Binboğalar, Toroslar asker kaçağından, Ermeni komitacısından geçilmezken, bunlar, aha bu deli Çerkesler, kendi ayakları, kendi istekleriyle gittiler savaşa... Çala oynaya, türkü söyleye, ağıt yaka gittiler... Çoğu da geri dönmediler. ..." (Öner: 52). "Siz ne bilirsiniz açlığı, savaşı, yokluğu, yoksulluğu... (Öner: 48).

"Otuz üç yıl savaş, yenil... Kovul ata yurdundan, baba ocağından... Ah Seteney, ah bilge kadın, kalk da gör şu halimizi. Rus'a yenik düşüp, Osmanlı'ya el bağlayıp boyun bükten şu dağlıların suratına tükür! Tükür kocamışların ak sakallarına... Tükür kendini yiğit sanan, bu karınca belli, eğri yay bacaklı gençlerin alınlarına... Niye yollara düştük de, taaa buralara, Binboğalar'a sığındık? Utancımızdan. Yenilginin utancından gizleniyoruz şu iki dağın arasına (Öner: 86-87). Çara yenik düştük, yedi yıl tutsak kaldık Rusya'da. Geldik Enver'e uyduk. Bir-iki yıl da öyle geçti. Ardından Kemal Paşa geldi dediler. Hadi onun da hatırı kalmasın dedik, beş yıl da öyle geçti (Öner: 92). Antep'te dövüşüyor bu Damış gibi deli Çerkesler. Fransızın bir bölüğünü de tepeliyorlar (Öner: 96).

3.9. Ölüm

Çetin Öner romanında ölümü estetik halde, mitolojik boyutta sunmaktadır. Ölüm bir yok oluş olarak değil, yüreklerde taşınan ideaların nihai sonucu, bir başka formda yeniden

üretilmesi şeklinde ele alınmaktadır. Nefo, Damış Dede ile Day Ninesinin ölümlerini gerçeküstü mif boyutuyla ele almaktadır. Damış Dede'sinin at sevgisi onu yarı at-yarı insana çevirmiştir ve sırtında da Day Ninesi vardır.

Gece yarısı evden çıkıp fırtınada seslerini duyduğu yıldı atların peşine giden Damış'ı günlerce aradılar dağları, koyakları köylüler. Damış'ın ne ölüsünü ne dirisini bulabildiler (Öner:124). Çoban Husin Damış Dede'yi bulmuştu dağda. Köylüler bir çukura birikmiş kemikleri, kürek kürek çuvala dolduruyorlardı (Öner: 129). Atların kemikleriyle Damış'ın kemiklerini ayırt edemedik, "Kemikleri karışmış birbirlerine (Öner:130). "Ninem nerde?" dedim. "Nineni sakladık," dedi. Annem. Ninemin sandığının anahtarını asmıştı kuşağına. Donup kaldım. Yoksa? "Bitti!" diye bağırdım. Kapıyı açıp dışarıya fırladım. Yanımda koşan Damış Dede'yi gördüm birden. Yarısı at, yarısı insandı. Ninem sırtına binmişti. Yıldı atları sökün ettiler, kır, dorusu, alıyla. Hep birlikte gökkuşağına doğru seğırttik dörtnala. ... Ve ben o zamanlar kendimi rahvan bir tay sanıyordum (Öner:142).

3.10. Din

Din olgusu romanda iki farklı boyutta ele alınmıştır. Bunlar; Çerkeslerin çok Tanrılı dönemlerindeki habzeleri ile oydaşmış halde yaşayageldikleri ile müslümanlaştıktan sonra hehesteki resmi formda varolması gerektir. Romanda din olgusu bu ikisi arasındaki geçişler eşliğinde ele alınmaktadır. Nefo sadece Çerkeslerin değil, çevredeki diğer etnik gurupların: Kürtlerin, Avşarların ve Yörüklerinde kendilerine özgü gelenekleriyle oydaşmış oldukları birer Tanrı kültü taşıdıklarını belirtmektedir.

Koca Tanrı Tha, kar tulumunun ağzını açtı," derlerdi. Köylülerimizin Kafkasya'dan birlikte getirdikleri Tanrı Tha, çevresine dizdiği tulumlara, Kar, Fırtına ve Karanlığı doldurur, beklerdi. Tanrı Tha, Binboğa eteklerine köylülerimizce getirilmiş konuk bir tanrıydı. Kürtlerin, Avşarların, Yörüklerin de kendi tanrıları vardı. Ama bizim köylüler cuma gunleri Allah'a Arapca, öteki günler kendi tanrıları Tha'ya Çerkesce yakarırlardı(Öner:89-90).

3.11. İmam

Hehes yaşamında Samsun yöresi hariç¹⁰, Sivas, Kayseri ve Çukurova civarında yerleşen Çerkesler için imam (Yefendi¹¹) onların kendileri olarak varolmalarında/kalmalarında, dil, gelenek, görenek ve kültürel davranış kodlarının genç nesillere sözlü aktarımında önemli yer tutmuştur. Çerkesler için Nefo'nun çocukluğunda köylerde kendi imkanlarıyla temin ettikleri imamlar görev yapmaktaydı. Bu imamlar imamlık yetkinliklerinden çok köylüler üzerindeki saygınlıklarıyla da ön planda idiler.

¹⁰ Sürgün sonrası Samsun ve civarında 400'e yakın Çerkes köyü kurulur. Of'dan gelen imamların "Siz Moskof dilini konuşuyorsunuz. Bu keşere dili konuşarak Allah'ın gazabını bu köye çekmeyin!" telkinleri ile bir iki nesil sonrasında Çerkesce yörede unutulur ve yok edilmiş olur (Aksoy, 2018:176).

¹¹ Çerkes geleneği ile oydaşmış dinsel yaşam pratiklerini icra edebilen Çerkes imamlara verilen ad.

"Köyün imamıydı Haje. İncecik sesiyle bir ezan okurduki yüreğine işlerdi dinleyenlerin. Ezan vakti yaklaştıkca ne köpekler havlar, ne atlar kişner, ne koyunlar meleşirdi" (Öner: 91). "Köyün imamı Haje Dade Arapca başladığı cuma konuşmasını Türkçe sürdürür, Çerkesce bitirirdi" (Öner: 89-90).

3.12. Mitoloji, destanlar ve kadın

Romanda en geniş yer verilen hafıza mekanlarından biride mitoloji ve destanlardır. Romanda daha çok Çerkes Nart destanlarında yer alan kadın karakterler yer almaktadırlar. Destansı anlatılar içerisinde Çerkeslerin anaerkil dönemdeki savaşçı kızların göğüslerinin dağlanması Tameris karakterinde sunulmakta. Osmanlı'ya sürgünle Binboğalara iskan edilmesinin verdiği utanca Day Ninenin yaşadığı iç hesaplaşma içeren duyguları ile yer verilmekte. Diğer taraftan Nart'ların kızı Seteney'den bahsedilerek O'nun Nart'ların çobanı ile diyalogu, Sosriko'nun dünyaya gelmesinde yaşadıkları, Tlepş'in yardımları anlatılmakta. Ayrıca bir diğer mitolojik karakter olarak Nart Pharmat' da konu edilmektedir.

"Babası Kabartay, anası İskit'ti. Adı... "Tameris'ti." "Eline uz bir kızdı Tameris. Baste yapmasını, pilav pişirmesini, Maksime¹² ve Kundepsu¹³ mayalamasını, ok atmasını, ata binip kılıç sallamasını da becerirdi. Tameris silahlarını kuşanır, dağ keçisi avlardı O zamanlar Kafkas ülkesi kadınlardan sorulurdu (Öner:62). Kadınlar egemendi ulusa. ... Göğsü vurulacak kızların saçları taranmış, örülmüş çiçek gibi süslenmişlerdi. Tören gereği sağ göğüsleri dağlanacaktı ok atmalarına engel olmasın diye.". ... Tören bitince Gök Tanrı'ya bir at kurban edildi. Yer Tanrı'ya, Ateş Tanrı'ya, tüm tanrılara yakarıldı(Öner:63). Kendimizi Koca Tanrı Tha'nın Küçük Oğlu gibi gerdirdik Binboğa dağlarına. ... Bir tek uyurken unutuyoruz yenilgimizi. ... (Öner: 86). Ah Seteney, ah bilge kadın, kalk da gör şu halimizi. Kıçı yamalı gödelek Rus'a yenik düşüp, Osmanlı'ya el bağlayıp boyun bükken şu dağlıların suratına tükür! Öner:86-87)."İnsan topuğundan ya da diz kapağından yaralandımı . bitmiş demektir. Canımız topuğumuzdadır bizim. Seteney'in torunlarıyız biz." (Öner: 99).

"Adı Seteney'di. Güzeldi, bilgeydi, gençti. Dereye çamaşır yıkamaya indi. Nartların sığırtmacı (çobanı) onu görünce çarpıldı. Gözleri kamaştı güzelliğinden. ... Onun ilgisizliğine kızan çoban, yayını gerip salladı oku. Ok geldi, geldi, geldi Seteney'in oturduğu taşta saplandı kaldı. Al götür otaşı bırakma orta yerde. Ben o oka sevgimi buladım. Seteney sığırtmacı kırmadı, aldı götürdü taşı da. ... "Günler geçti aylar geçti, dokuz ay, sekiz gün bekledi Seteney. Dokuzuncu gün taş, dokunulamayacak kadar ısındı. Ey koca tanrı Tha! Gün erişti artık . Ya taş kendiliğinden çatlırsa? ... Bir tanık gerek bana bir tanık (Öner: 100-101). "Taşı eteğine sarıp Tlepş'in işliğinin yolunu tuttu. "Kocaman bir çekiçle vurdu, taş yarılıverdi orta yerinden. "Ve içinden, kor gibi alev alev yanan bir çocuk çıktı. Kocaman bir

¹² Çerkeslere özgü alkolsüz bir içecek.

¹³ Ekşi süt ve yoğurttan yapılan bir içecek

maşa ile topuğundan yakaladı bebeği, suya daldırdı. ... Çocuk çelikleşti. Ne ki maşanın tuttuğu diz kapağı, et kemik olarak kaldı. "Seteney kulağına eğilip kutsadı onu. "Sosruko! Sosruko! Sosruko!" dedi. "Tlepş, babası, Seteney de anası oldu çocuğun. ... (Öner: 102-103). Yıntz'ları Nart Pharmat'ın verdiği ateşle yendik. Ama Pharmat'ı da bulamamacasına yitirdik ateş yüzünden. Bu da acı yanı ateşin... Nart Phamart olmasa insanlık, kılıç, kalkan, kama, tırmık, dirgen, çapa, kazma, kürek, çekiç olmazdı. ... Öner: 110).

3.13. Sünnet

Çerkeslerde sünnet olmak, 18.asırda Çerkesya'da müslümanlığın yaygınlaşmasıyla başlamıştır denilebilir. Osmanlı'ya gelmelerinden sonra sünnet ritüeli kültürlenme sonucu hakim kültürdeki formuyla benimsenmiştir.Yazar romanında Mami Naho, Mamu ve Nefo'nun sünnet edilmelerini örneklemektedir.

Birden bir davul sesi geldi. Ardından zurnanın o ince tekdüze sesi katıldı ona. ... Bir kez bir Avşar düğününde görmüştüm bu çalgıları. Ne işi vardı bu çalgıcıların Mısırbeylerin damında?(Öner: 65). Mamu, geri çekilmek isteyince kısıvrak yakalandı ama. Çırpınıp elinden kurtulmaya çalıştı. Beceremeyince bağırmağa başladı bana: "Nefooo! Kaç buradan, kaç! Çükünü kesecekler Nefooo!" (Öner: 65). Uyandıgımda iş işten gecmişti. Davulcuyla zurnacının karşısındaydım. Birden davul / zurna çalmaya başladı. Bağırıyordum ama sesim duyulmuyordu. Bir parıltı gördüm sünnetçinin elinde; bir usturaydı bu. İncecik bir sızı duydum apışaramda. Hepsi o kadar! .. Mamu ile yan yana serildi yatağımız. (Öner: 68).

Çerkesya'daki mevcut anlayış; her ne kadar Hehes Adıgeler kendi miras dillerini kaybetmiş olsalarda Adıgeliklerini korumuşlar ve bildikleri dillerde Adıgelerle ilgili eserler meydana getirmişlerdir (Tımj 2004: 3) şeklindedir. Ancak Çetin Öner'in kendi anadilini kaybetmiş olduğu söylenemez. Zira bu eserinde zaman zaman kullandığı Çerkesce cümleler vardır.

"Bılız gıdohaaa! Bılız gıdohaaa!"(Bılız geliyor, Bılız geliyor) Fırlar cıkardım evden, "Tene? Tene?"(Nerde? Nerde?) diye bağırarak Naho'ya doğru koşardım (Öner: 16). Naho saymaya başladı: "Zı... du... şı... (Bir...iki...üç) (Öner: 20). Koşup cevresini aldılar adamın; 'Ohus apşi!"(Hoş geldin) dediler (Öner: 36). "Nane!"(Nene) "Duğuj?"(Kurt) diyorum (Öner: 42). Mami, yanıma gelip usulca çekiyor kolumu: "Sit jier yee?"(Ne diyor bu)"Wered."(Şarkı) Naho, gözü Bılız'da, bize doğru eğilip, "Wered jiakım he! Yueplka, mağ thamışker. Ğıbze jier, Ğıbze..." (Şarkı söylemiyor yahu! Baksana garibim ağlıyor. Ağıt okuyor, ağıt) diyor (Öner: 53). "Mır st?"(Bu ne?) "At." "Mır?"(Bu?) "Elma." "Mır?"(Bu?) "Kuş." (Öner: 70-71). "Dadee"(Dede) "Het aar?"(Kim o?) "Sera dade, Nefo." (Benim Dede. Nefo). (Öner: 92).

Romanda Çerkesler ile Avşarlar arasında gelişen karşılıklı kültürlenme sonucunda yiyecekler, damak tadı gibi örneklerde karşılıklı "ötekileştirme" cümlelerine de zaman zaman rastlanmaktadır.

"Otlamaya çıkmış Avşarlar" dediler. Çocuklar çiriş topladılar dağdan. Ninesi Nefo'yu göndermedi. "Yaprağını sokmam eve ben deli Avşarlar gibi ot yemem" dedi (Öner: 22).

Varsa yoksa Avşarlar gibi bir ot bellemişsiniz, otlanıp duruyorsunuz dağda bayırda. Buraların otu da bir boka yarasa bari. Ne yaraya merhem olur, ne mideye aş." (Öner: 48). Bılız şöyle dedi: "Ve onlar için, 'Saçları sarı, giydikleri deri, yedikleri darı' dedik (Öner: 52).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Adıge yazarlar nerede yaşıyor yada hangi dilde yazıyor olsalarda, mutlak şekilde sözlü tarih etkisinde kalırlar (Tımj 2004: 4). Bu tespiti incelediğimiz Çetin Öner'in kaleme aldığı Dağlara Yazılı'dır romanında da gördük. Yazarın bahse konu romanı da ninesinin çocukluğunda kendisine anlattıkları sözlü tarih üzerine kuruludur. Dolayısıyla Çerkes kültür ve geleneğinin aktarılmasında süreğenliğinin sağlanmasında yukarıda ele alınan hafıza mekanlarını içeren sözlü tarih materyallerinin edebiyata taşınmış örneklerinin çok önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Günümüzde bize geçmişimizi anlatabilecek toplumsal hafızaya sahip büyüklerimizin, ne yazık ki giderek azalmakta olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla halen ulaşabildiklerimizin anlatılarının kayıt altına alınması, yazın hayatına taşınması elzem olup, geçmişin geleceğe ulaştırılmasında da temel referanslarımız olacaktır.

Diğer hehes yazarlarda olduğu gibi, Çetin Öner, Dağlara Yazılıdır adlı romanında hakim kültür ve topluma karşı "etnik savunmacı" bir yaklaşımda bulunmayıp, kendi öz aidiyet duygusu ile öz güvenini yedeğinde tutan bir anlatı yöntemini kullanmıştır. Yazar eserinde Çerkesler ile komşuları Avşarlar arasında kurulan karşılıklı kültürlenmeyi ve akabinde gelişen "ötekileştirmeyi" reel bir şekilde ortaya koymuştur. Çerkeslerin Osmanlı ve akabinde Türkiye'deki yaşamlarının çevreyle uyum, karşılıklı güven, vatan savunmasında ve her türlü zorlukta kader birliği yapılarak süregeldiğini, Çetin Öner'in Bılız karakteriyle ortaya koyduğu söylenebilir. Romanda dinsel algı ve dinsel pratiklerin resmi politik söylem ve yaklaşımların ötesinde, toplumların kendi kültürel kodlarıyla oydaşmış halde ihdas edilmesi, sunulması ve icra edilmesi gerektiği hususunun belirtildiği görülmüştür. Romanın bir diğer özelliği ise, eserin kaleme alındığı dönem, "12 Eylül 1980 Askeri Darbe" sonrası olup, sözlü ve basılı sanat eserlerinde Türkçe dışında başka dillerin kullanılmasının yasak olduğu yıllardır. Buna rağmen Çetin Öner romanında Çerkesce diyaloglara ve kelimelere yer

vererek yasaklı döneme rağmen edebi eserlerde Çerkescenin dilsel varlığı ile süreğenliğine katkı sağlamıştır denilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Elbruz. *Benim Adım 1864*, 2. Baskı. İstanbul:İletişim, 2018.
- Atik, Abdulkadir ve Erdoğan, Şeyma Bilginer. "Toplumsal Bellek ve Medya", *Atatürk İletişim Dergisi* 6 (Ocak 2014): 3.
- Forster, Edward Morgan. *Roman Sanatı*, Trc., Ünal Aytür, İstanbul: Adam Yayınları, 2001.
- Jusdanis, Gregory. *Kurgu Hedef Tahtasında-Edebiyatın Savunusu*. Trc. Çiçek Öztekin, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Kavcar, Cahit.. *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Engin Yayınları, 1999.
- Nora, Pierre. *Hafıza Mekanları*. Trc. Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi, 2006.
- Öner, Çetin. *Dağlara Yazılıdır*. roman. İstanbul: Can Yayınları, 1984.
- Plisnier, Charles. *Roman Üzerine Düşünceler* Trc., Hilmi Uçan, Ankara: Hece Yayınları, 2003.
- Schudson, Michael. "Dynamics of Distortion in Collective Memory", içinde *Memory Distortion, How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past*, (ed.) Daniel Schacter, Cambridge, London: Harvard University Press, 1997
- Timij, Hamişe. *Hehes Düney: Oruoatehemre heşıpıka tıhığehemre*, Nalçik: Elbruz, 2004.
- Biyografya beta. "Çetin Öner". Erişim: 27 Ağustos 2018.
<http://www.biyografya.com/biyografi/259>.